

Od Frankova vzestupu ke konci protektorátu

Úspěšně provedený atentát vyvolal tvrdou německou odvetu. Za znovu vyhlášeného výjimečného stavu,¹⁸⁴ probíhajících velkorazií (tzv. *Grossfahndung*), masových poprav a dalších represivních opatření (vypálení Lidic a Ležáků), jakož i Hitlerových výhrůžek slibujících krvavou lázeň celému českému národu, se podruhé v krátké době otrásala v základech protektorátní autonomie.¹⁸⁵ Jen s ohledem na potřebu klidu v důležité produkční oblasti říše nedošlo k provedení Frankova úmyslu přeměnit protektorát v případě nedopadení pachatelů atentátu a nárůstu odbojové činnosti v policejní župě, ani k popravě deseti tisíc Čechů, jak navrhoval Hitler.¹⁸⁶ Český národ dostal ještě poslední šanci. Pregnantně to vyjádřil K. H. Frank v říjnu 1942 při přejmenování jednoho pražského nábřeží na Heydrichovo: „Ještě jednou mají Češi svůj osud sami v rukou“ – buď se podvolí „a přiznají se k nejvyšším říšským zájmům“, a pak přežijí a „po válce budou mít podíl na kultuře a blahobytu říše“, nebo ne, ale potom „již nebudou s to rušit pořádek a mír v srdci bojující říše“. K tomu dodal, že „je směšné myslet si, že by pak ještě šlo o nějaký politický čachr, o autonomii nebo o tzv. germanizaci“.¹⁸⁷

Smrt Heydricha, který zabsolutizoval jednotu říšské politiky v protektorátu,¹⁸⁸ a snaha o maximální využití všech protektorátních zdrojů, jež měla spolupomoci odvrátit množící se neúspěchy německých vojsk na východní frontě, znovu nastolily otázku revize protektorátního statutu. Bylo zřejmé, že pro Němce představují zbytky správní reformou ne zcela zlikvidované protektorátní „autonomie“ jen nepotřebnou přítěž, která jim brání v úplném a trvalém začlenění českých zemí do říše a v totálním nasazení jejich potenciálu do služeb války. Zároveň od jara 1942 narůstající množství případů sabotáží signalizovalo, že ani období Heydrichova teroru nevymýtilo vůli českých vlastenců k odporu.¹⁸⁹

Tyto skutečnosti si jistě uvědomoval i Hitler, když 28. května 1942 v hlavním stanu ve Východním Prusku sdělil Frankovi své představy o dalším postupu v protektorátu. Frank se tehdy dozvěděl, že protektorát má mít i nadále podobu „samostatného uzavřeného území“ v čele s „říšským protektorem“ nebo jakýmsi „mistokrálem“. Jím má být jmenován „politický penzista“ s pouhými reprezentačními úkoly, pro něhož tato perioda bude znamenat „závěr večera jeho života“. A má to být on – státní tajemník, komu v budoucnosti plánuje svěřit vedení státně-politických záležitostí.¹⁹⁰

184 Výnos ŘP z 27. 5. 1942 o vyhlášení civilního výjimečného stavu (VoBIRP 1942, s. 123).

185 Viz blíže Amort, Heydrichiáda, s. 44 an., 167 an., dále též Chtěli nás vyhubit, dok. č. 25 (zpráva o náladě obyvatelstva z 12. 6. 1942, s. 159) a 26 (hlášení vůdce za dobu od května do počátku září 1942, s. 161), rovněž Československo a norimberský proces, s. 173 an.

186 Amort, Heydrichiáda, dok. č. 22 – Frank u Hitlera dne 28. května 1942, s. 180 an. Zpověď K. H. Franka, s. 141.

187 Chtěli nás vyhubit, s. 20.

188 Kárný, Milotová, Kárná, Protektorátní politika..., s. 23.

189 Král, Otázky hospodářského a sociálního vývoje..., III. díl, s. 242.

190 Biman, S.: Vznik tzv. německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu (Dokumenty). SAP 18, 1968, č. 1, s. 243. Též Zpověď K. H. Franka, s. 136.

Ctižádostivému Frankovi, který sám usiloval o vedoucí postavení v protektorátu a cítil se být povolán k naplnění Heydrichova „odkazu“, však stál zatím v cestě nový zastupující říšský protektor Kurt Daluege.¹⁹¹ Byl to protivník, který se s Frankem rozhodně nehodlal dělit. Jeho pobyt v protektorátu se protahoval, i když měl být podle Hitlerových slov nasazen jen do skončení policejních akcí v souvislosti s atentátem a ač nadále zůstával šéfem německé pořádkové policie.¹⁹² Tento stav byl způsoben na jedné straně spory při přípravě nového protektorátního statutu a malým spěchem berlínských centrál, na druhé pak nečekaně se komplikující válečnou situací, která s sebou přinesla nutnost řešit závažnější úkoly.¹⁹³ Frank byl tak odsouzen k dlouhému čekání a útěchou mu mohlo být snad jedině to, že se na podzim roku 1942 stal protektorovým stálým zástupcem a dne 20. června 1943 byl na znamení Hitlerovy mimořádné důvěry povýšen do hodnosti *SS-obergruppenführera*.¹⁹⁴

Konečné rozhodnutí ve věci nového protektorátního statutu a o tom, komu případně vedoucí pozice v rámci celého okupačního aparátu, přinesly až letní měsíce roku 1943. Bezprostřední příčinou této nečekané obnovy zájmu o protektorát bylo Daluegovo náhlé onemocnění, které mu zabraňovalo v dalším plnění úředních povinností, a také to, že se Hitler rozhodl provést rozsáhlejší personální přesuny na čelných místech říšské vnitřní správy.¹⁹⁵ Aby se celá záležitost, jež vyžadovala okamžité řešení, dále neprotahovala, byl Frank v druhé polovině srpna toho roku povolán do vůdcova hlavního stanu. Tam mu Hitler oznámil, že odvolá ze zdravotních důvodů Daluega, jakož i na vlastní žádost zproští funkce Neuratha. Dále pak že novým říšským protektorem se stane dr. Wilhelm Frick, jenž přenechá svůj dosavadní post říšského ministra vnitra Heinrichu Himmlerovi. A on bude jmenován „německým státním ministrem pro Čechy a Moravu“ (*Der deutsche Staatsminister für Böhmen und Mähren*) v hodnosti říšského ministra a zároveň s tím převezme i většinu protektorových pravomocí.¹⁹⁶ Výnos zohledňující tuto změnu a jmenovací dekrety obou nejvyšších představitelů okupačních orgánů byly vydány nedlouho nato – 20. srpna 1943.¹⁹⁷

Přestože se Frank nestal, jak o to po celou dobu svého pobytu v Praze usiloval, říšským protektorem, mohl být nanejvýš spokojen, neboť mu tato reorganizace otevřela cestu k získání absolutní moci v protektorátu. Nyní ho již nemohlo nic zastavit, zvláště když nový říšský protektor Frick nedlouho poté, co byli oba společně dne 14. října 1943 dr. Lammersem slavnostně uvedeni do

191 Za vysláním Daluega do Prahy stál zřejmě Himmler. Viz Frank, Mein Leben..., s. 103. O okolnostech Daluegova jmenování uvádí Brandes (Češi..., s. 303), že Daluege dorazil do Prahy odpodle 27. května 1942, tedy v den atentátu na Heydricha. Někdy večer dostal ústní příkaz, aby převzal úřad říšského protektora a vystřídal tak tímto úkolem před několika málo hodinami pověřeného Franka. Jeho jmenovací listina však nesla datum teprve 30. května 1942.

192 Srov. např. Moulis, Tomášek, Život plný nenávisti, s. 167, dále Zpověď K. H. Franka, s. 135 an.

193 Biman, Vznik..., s. 246, dále dok. č. 8 a 9, s. 276 an., dok. č. 29, s. 301.

194 Zpověď K. H. Franka, s. 74. Gebhart, Kuklík, Dramatické i všední dny..., s. 261.

195 Král, Pravda o okupaci, s. 326.

196 Zpověď K. H. Franka, s. 152.

197 Výnos vůdce a říšského kancléře z 20. srpna 1943 o německém státním ministru pro Čechy a Moravu (RGBl. I/1943, s. 527).

svých funkcí, odjel z protektorátu zpátky do Německa a dobrovolně mu tak vyklidil pole.¹⁹⁸ V jeho záměrech mu však pomáhal i postupný úpadek protektorátní politické reprezentace.¹⁹⁹ Zásadní význam pak mělo také to, že mu v protektorátu připadl hlavní podíl odpovědnosti za realizaci opatření totální války. Ta byla vyhlášena před necelým rokem Goebbelsem s cílem maximalizovat s pomocí násilného donucení, propagandistického tlaku a sociální demagogie nasazení pro válečné účely ve všech oblastech a přivodit zásadní obrat v nepříznivém vývoji na frontách.²⁰⁰ A tak ve chvílích, kdy dosahovala svého vrcholu mobilizace veškerých protektorátních zdrojů, kulminovala i Frankova moc. Pokud pak k tomu přičteme fakt, že mu byla jako vyššímu vůdci SS a policie podřízena v únoru roku 1944 sudetská župa a o měsíc později též jednotky zbraní SS (*Waffen SS*) v protektorátu,²⁰¹ zdála se být jeho pozice prakticky neotřesitelná.

V době, kdy se Frankovi splnily jeho mocenské ambice, nabral na intenzitě proces likvidace pozůstatků protektorátní autonomie. Již dávno byly zapomenuty počátky okupace, za nichž bylo z německé strany uznáváno, že protektorát má alespoň nějakou, i když jen „říši koncendovanou autonomní sféru“,²⁰² do které sice Němci zasahovali podle vlastních potřeb, ale většinou nijak plánovitě. Po Heydrichově reformě, která zahájila etapu jejího systematického omezování, byla tato autonomie nejen okleštěna na minimum (*durchlöchert*), ale posléze zaváděním opatření totální války, podrobujících veškerý život v protektorátu tvrdému nacistickému diktátu, došlo i na postupné odstraňování jejích zbytků.²⁰³ Zpochybňována byla podstata tohoto institutu vůbec, což vyvrcholilo, když se místo o „protektorátu“ začalo mluvit pouze o „Čechách a Moravě“, které byly nadto mnohdy označovány jen za „říšské země“. Současně s tím se také proměnil charakter ještě zbývající autonomie. V prvních okupačních letech býval protektorát považován za „jakousi formu teritoriální autonomie pro český národ“, i navzdory skutečnosti, že Hitlerův výnos ze 16. března 1939 o ní v tomto smyslu nemluvil. Nedefinoval ani statut Čechů jako národa, a dokonce se ve své normativní části vyhnul i samotnému pojmu „český národ“. Tuto „českou“ povahu protektorátní autonomie v důsledku postupující germanizace ztratila a nabyla velmi rychle rázu autonomie územní, a to „země převážně německé“.²⁰⁴ Nacistická asimilační a unifikáční politika sledující „spořádané vrůstání protektorátu do říše“ a germanizační cíle tím gradovala.²⁰⁵

198 Gebhart, Kuklík, *Dramatické i všední dny...*, s. 265 an.

199 Viz např. Tomášek, Kvaček, *Causa Emil Hácha*, s. 150 an.

200 Küpper, R.: Karl Hermann Frank jako německý státní ministr pro Čechy a Moravu. In: Glettler, M. – Lipták, L. – Míšková, A. (eds.): *Nacionálně-socialistický systém vlády*. Bratislava 2002, s. 29 an.

201 Sládek, O.: *Zločinná role gestapa*. Praha 1986, s. 319.

202 Sobota, *Co to byl protektorát*, s. 38.

203 K tomu Zpověď K. H. Franka, s. 108.

204 Sobota, *Co to byl protektorát*, s. 38–40. Srov. Kural, *Místo společenství – konflikt!*, s. 60–61.

205 Viz Kokoška, S.: *Krise nacistické okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944 a pokusy o její překonání*. SoD č. 4/2001, s. 593 an.

Avšak ani takový stav nepovažovali Němci za definitivní, nýbrž za pouhé provizorium. To ostatně potvrdil K. H. Frank ve svém projevu proneseném k představitelům okupační správy v Karlově Studánce na jaře 1944. Řekl, že protektorát „byl zřízen vůdcem za určité politické situace“, ve které „dostal svůj právní a politický řád“, z čehož ovšem neplyne, že tím získalo „postavení říšských zemí Čech a Moravy“ nezměnitelnou podobu. Proto je podle něho třeba počítat s tím, že „o konečné státoprávní formě“ tohoto prostoru „rozhodne vůdce ve vhodné době“. Jisté mělo být prozatím jen to, že – pokud „nedojde k žádným zvláštním událostem“ – „zůstane po dobu války a snad i později“ tento autonomní útvar zachován v současných hranicích.²⁰⁶

I když vzhledem k neodvratně se blížící německé porážce představovaly takto vytyčené plány nacistů ohledně budoucího uspořádání českých zemí jen čirou utopií, v jednom bodě se přece jen naplnily. Do konce okupace už skutečně nedošlo k žádným změnám státoprávních poměrů. Nevyužit zůstal dokonce i čl. 1 odst. 2 Hitlerova výnosu z března 1939, který dával vůdci a říšskému kancléři za účelem zajištění obrany říše právo, aby pro jednotlivé části obsazených území stanovil zvláštní správní režim.

Důvody, proč nebylo v protektorátu přistoupeno k žádné další reorganizaci, můžeme najít hned dva. Především se ukázalo, že množství úkolů, které před okupační aparát stavěly příprava německé obrany, potlačování narůstající rezistence a zajištění nezbytné evakuace před rychle postupující frontovou linií, bude mnohem lépe garantovat stávající systém, než když se zvolí jakékoli jiné řešení.²⁰⁷ A pak zde byl mocichtivý Frank. Ten věděl, že každá revize existujícího stavu znamená jen oslabení jeho doposud prakticky výsadního postavení, a byl ochoten předávat výkonnou moc teprve příslušným vojenským velitelům, používajícím teror stejně nemilosrdně jako on sám, a to pouze nad částmi protektorátu tvořícími bezprostřední zázemí ustupujících německých jednotek.²⁰⁸

Avšak i ve zbytku dosud neosvobozeného protektorátu musel nakonec Frank vyklidit svou pozici. Stalo se tak během noci z 25. na 26. dubna 1945, kdy na základě přímého Hitlerova rozkazu přešla veškerá nařizovací moc v protektorátu do rukou velitele skupiny armád „Mitte“ Schörnera. Obstarávání policejní agendy pak na nového vyššího vůdce SS a policie *SS-obergruppenführera* Hildebrandta. Frankovi poté zůstal již jen prázdný titul státního ministra.²⁰⁹ Tato poslední personální změna v čele okupačního aparátu, reagující na rychlý postup spojeneckých vojsk, dávala tušit, že konec okupace bude záležitostí nanejvýš několika málo dní. Zároveň byla i do jisté míry symbolická, neboť – stejně jako na jejím začátku – se veškeré rozhodování soustředilo v rukách armádních velitelů, zbavených ovšem někdejších ohledů.

206 Chtěli nás vyhubit, dok. č. 31, s. 170–180.

207 V praxi tuto skutečnost potvrdil pokus svěřit zmíněné úkoly župním vedoucím NSDAP jako komisařům pro obranu říše v operačním území. K tomu Zpověď K. H. Franka, s. 115, 117 a 165.

208 Viz Sládek, O.: *Ve znamení smrtihlava*. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945. Praha 1991, s. 188.

209 Brandes, *Češi...*, s. 449.

Blížící se konec ještě vystupňoval nacistický teror, který se postupně přiostrhoval od velkých protipartyzánských akcí z přelomu let 1944 a 1945. Dokládaly to např. tzv. pochody smrti, při nichž byly za velkých ztrát na životech přesunovány zdecimované zbytky vězňů z koncentračních táborů a zajatců. Ještě v dubnu a na počátku května 1945 byly německými protipartyzánskými komandy vypalovány obce a vraždění jejich obyvatelů za pomoc partyzánům. Mnoho civilistů padlo za obětí nacistickému běsnění během Květnového povstání. Takřka do posledka se také popravovalo. V Malé pevnosti v Terezíně ještě 2. května 1945. Dokonce ani majetkové hodnoty si nemohly být jisty před ustupujícími okupanty, kteří rabovali a místy aplikovali taktiku spálené země (opatření ARLZ).²¹⁰ To ale byly jen poslední záchvěvy okupačního režimu. Krátce nato byl protektorát definitivně smeten Květnovým povstáním a následným osvobozením.

Česká státní idea ve stínu okupace a kolaborace

Od počátku okupace používali nacisté protektorát a jeho autonomii k naplnění tří cílů: k zamaskování svých vlastních záměrů, k uchláhlení a rozložení českého národa, jakož i ke zničení české státní ideje. Většina lidí jejich trik s protektorátem pochopila hned, u malé části českého národa však německý postup vzbudil falešné naděje nebo je i dokázal získat. S prvním případem se bylo možné setkat na začátku okupace, s druhým až později.

V měsících následujících po obsazení se objevovaly více než optimistické státoprávní analýzy nově vytvořeného stavu. Ty byly motivovány hlavně snahou mírnit postup okupantů připomínáním jejich vlastních ustanovení. Určitou roli přitom hrála i potřeba uklidnit těžce zkoušený národ. A možná, že v těchto rozborech také ještě doznívalo oficiální druhorepublikové germanofilství. Např. právník J. Hoffmann v jednom komentáři k Hitlerovu výnosu zřizujícímu protektorát dovozoval, že protektorát je státem (splňuje všechny tři znaky vytyčené pro tento útvar klasickou státovědou – vlastní území, obyvatelstvo a organizovanou státní moc) s mezinárodně- i vnitrostátněprávní subjektivitou.²¹¹ Podobně J. Pužman tvrdil, že i když protektorát není suverénní, protože je součástí říše, disponuje vnitrostátní subjektivitou a jeho právní řád se bude vyvíjet autonomně.²¹² L. Svatuška dokonce přirovnával říši po vytvoření protektorátu ke spolkovému státu.²¹³ Tyto projevy byly ve své podstatě naivní, a to proto, že přehlížely realitu okupace. Když je nakonec popřeli sami okupanti odpíráním mezinárodněprávní subjektivity protektorátu, jeho státního charakteru a restrikcí jeho autonomie, mnozí autoři vystřízlivěli.²¹⁴

210 Němeček, J.: Německá okupační politika v protektorátu a český protiněmecký odpor. In: Dejmek, J. – Kuklík, J. – Němeček, J.: Historické, právní a mezinárodní souvislosti dekretů prezidenta republiky. Praha 2003, s. 30.

211 NZN 1939, č. 1, s. 403 an.

212 Pužman, J.: Právní řád v Čechách a na Moravě. PP č. 7-8/1938–1939, s. 177 an.

213 Svatuška, L.: Říšskoněmecký právní řád v Protektorátu Čechy a Morava. MS 12, 1939, s. 226.

214 Týž: Právní vývoj v Protektorátu Čechy a Morava. Všechny č. 2/1940, s. 57–58

Ve prospěch německých koncepcí zakrátko vystoupil rodící se kolaborační proud. Pro okupanty znamenal cennou pomoc při snaze o ovládnutí českomoravského prostoru a o jeho definitivní začlenění do říše. Nešlo jen o to, že by činnost kolaborantů usnadňovala každodenní výkon okupační správy, ale ona rozleptávala jednotu národa v protiněmeckém postoji a pomáhala nacistické panství legitimizovat. Již samotná existence kolaborace podkopávala úsilí zahraniční odbojové akce o obnovu samostatného státu.

Zvláště zhoubně působilo redefinování české státní ideje, k němuž v různých segmentech kolaborace za okupace došlo. Společnou snahou kolaborantů bylo dát české státní ideji novou náplň – takovou, která odpovídá realitě doby. To znamenalo zbavit se vlivu masarykismu, který ztotožnil státnost českou se státností československou a tu budoval na bázi demokracie, humanity, pokrokařství a prozápadní orientace.²¹⁵

Základy pro takovou revizi dosavadního pojetí české státní ideje vytvořilo už období druhé čs. republiky. V deziluzi, která nastoupila po Mnichovu, došlo k jednoznačnému odklonu od všech ideálů, na nichž stála první čs. republika. Masaryk, Beneš a další architekti prvorepublikové státnosti byli obviňováni z toho, že přivedli stát na pokraj bankrotu. Druhá republika byla vystavěna na zcela nových základech: jako autoritativní demokracie s respektem k národnostem a za každou cenu hledající dorozumění se včerejším nepřítelem – nacistickým Německem. Rozhodující slovo v ní měla konzervativní křesťanský orientovaná pravice proklamující úctu k takovým hodnotám, jako je řád, tradice, hierarchie, autorita, vlast, národ a víra. V praxi bylo možno zaznamenat i některé totalitní tendence a nastupující antisemitismus.²¹⁶

V této době se také zvýšenou měrou začala připomínat svatováclavská tradice jako výraz smíření s německým sousedem. Svatý Václav údajně již před stovkami let pochopil nevyhnutelnost spolupráce s Německem a další čeští panovníci jej v tom následovali. Český stát byl po staletí platnou součástí křesťanského svazku národů – univerzální Svaté říše římské, vedené německými králi a císaři. Toto spojení zajišťovalo českému národu zdárný rozvoj a podíl na prosperitě celého regionu.²¹⁷

Přes společné východisko, jímž byla negace Masarykova pojetí naší státní ideje a státnosti, se názory jednotlivých proudů kolaborace na státoprávní problematiku značně lišily, a to celkově i v jednotlivostech.

Lidé Háchova okruhu viděli – pod dojmem ztráty státní samostatnosti a ve snaze zachovat alespoň národ – Čechy a Moravu jako autonomní součást Velkoněmecké říše. Za předobraz nám nacisty oktrojovaného Protektorátu Čechy a Morava považovali středověký vazalský poměr českých panovníků k německým, resp. českého státu k tehdejší říši. Tvrdili, že se vyhlášením protektorátu obnovuje toto historické pouto a tím i Svatá říše římská. Tuto svoji pokřivenou

215 Komplexně Pavlíček, V.: O české státnosti. Úvahy a polemiky. I. díl. Praha 2002.

216 Podrobněji Gebhart, J. – Kuklík, J.: Druhá republika 1938–1939. Praha a Litomyšl 2004.

217 Rataj, J.: Státnost Druhé republiky a její tvůrci. In: Státnost česká a československá – tradice a kontinuita. AUC–Iuridica č. 1–2/1999, s. 129.

historicko-státoprávní argumentaci uplatňovali k německé nelibosti při četných obhajobách protektorátní autonomie.²¹⁸

Vazalství jako základ vztahu českých zemí k říši odmítli čeští fašisté. Fašisté byli pro spolupráci s Němci, ovšem na principu rovnoprávnosti. Usilovali o česko-německé partnerství, které bude zaměřeno proti bolševismu, kapitalismu a vlivu Židů. Jejich hnutí bylo značně diferencované. Některé fašisty přivedl jejich nacionalismus až k nesouhlasu s německou okupací a k zařazení do řad odboje. Jiní naopak aktivně pomáhali Němcům uskutečňovat jejich plány a nové státoprávní uspořádání podporovali. Část českých fašistů (pronacističtí aktivisté) se snažila i vydělit z českého národa (např. skupina Vlajka).²¹⁹

Programoví kolaboranti jako aktivističtí novináři a jejich hlava E. Moravec přijali nacistickou ideologii a tvrdě prosazovali velkoněmeckou koncepci. Zaměřili se především na propagaci nacistické Nové Evropy, do níž se měl český národ aktivně zapojit. Němci pro ně byli nositeli pokroku ve všech oblastech, těmi, kteří překonali rozpory kapitalismu a nastolili nový sociální řád. Zdůrazňovali proto také jejich historickou a nenahraditelnou úlohu při utváření nového světového politického pořádku. V krajních případech byli dokonce schopni se zcela zříci svého češství a realizovat nacistické cíle i za cenu úplné germanizace českého národa.²²⁰

Tyto názory kolaborantů byly šířeny usměrněným protektorátním tiskem a četnými brožurami, vydávanými v mnoha vydáních. Přesto však obyvatelstvo příliš neoslovily. Lidé je považovali za vlastizrádné. Nemohli jejich šířitelům odpustit, že pracují v německém žoldu a proti vlastnímu národu. Svůj postoj dávala většina Čechů najevo tím, že bojkotovala protektorátní tisk a někdy i rozhlas. Naopak lidé bedlivě naslouchali tomu, co hlásal zahraniční i domácí odboj, ať už v rozhlasových relacích z ciziny, nebo ve formě ilegálních tiskovin. Jejich prostřednictvím se každý mohl dozvědět, že odbojáři nevzdali svůj boj za obnovu Československa vystavěného na principech vytyčených Masarykem a modernizovaného podle požadavků doby. Těmto ideálům dával český národ jednoznačně přednost.²²¹

Již výše bylo konstatováno, že Němci mohli být s činností kolaborantů navýsost spokojeni. Jimi reformulovaná česká státní idea dláždila cestu německým plánům na likvidaci české státnosti, českého dějinného vědomí a v konečném efektu i českého národního společenství. Česká státní idea v podání kolaborantů byla přihlášením se k říšské myšlence: u háčovců ještě v jakési nesmělé a zaobalené podobě – českým zemím měla v říši náležet autonomie, u ostatních představitelů kolaborace pak způsobem otevřeným a bojovným. Extrémní bylo zejména stanovisko Moravce, který žádal uskutečnění nacistic-

218 Týž: *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a československém odboji*. In: Křen, J. - Broklová, E. (eds.): *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha 1998, s. 209 an.

219 Pasák, T.: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha 1999, s. 382 an.

220 Viz např. Lažnovský, K.: *Říše a my*. Praha 1941. Moravec, E.: *Děje a bludy*. Praha 1942. Vajtauer, E.: *Češi v Nové Evropě*. Praha 1943. Moravec, E.: *O český zítřek*. Praha 1943.

221 K tomu Kuklík, J.: *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945*. Praha 1998.

kých plánů na Novou Evropu i za cenu obětování vlastního národa, tj. za cenu jeho germanizace.

Shoda pojetí české státní ideje u kolaborantů a nacistů byla někdy až dojemná. Na obou stranách se objevovala např. účelově přizpůsobená geopolitická a historicko-státoprávní argumentace o odvěkém spojení Čech a Moravy s říší. K. H. Frank v brožuře *Čechy a Morava v Říši* napsal:

„Pohled na mapu ukazuje [...] trvalé důvody, které jsou dány od počátku a zakládají politické spojení českých území s Říší. Čechy a Morava a národy, sídlící v tomto prostoru, ležely a leží nejen v německém politickém, nýbrž také v německém národním, životním prostoru. Prostorová poloha těchto zemí zakazuje jejich politickou samostatnost – alespoň pokud jde o státně politickou formu s protiněmeckou koncepcí. Neschopnost Čechů organisovati se trvale v státním útvaru je osud daný prostorovou polohou. Každá Německá říše musí mít možnost politického rozhodování o tomto prostoru a jeho obyvatelích; pokud jde o zajištění germánsko-německého životního prostoru na východ, případně jihovýchod, je to prostě základní zákon. Podle této zásady jednali také králové a císařové Německé říše. Počínajíc Karlem Velikým až do roku 1866 existoval poměr stálého politického společenství českého národa a jeho vedoucích mužů s Říší, respektive země Čechy a Morava byly s Říší spojeny určitou státoprávní formou. Po poplatném poměru prvních 150 let následuje lénní svazek a potom jiná státoprávní spojení v říšském svazku.“²²²

Zčásti podobně argumentoval J. Kliment, prakticky obdobně kolaborující novináři včetně E. Moravce. Touto cestou měl být zničen Němcům nepřátelský český dějinný mýtus, který pomáhal zakládat F. Palacký a o jehož rozpracování se zasloužil T. G. Masaryk.²²³

Období první československé republiky bylo na německé straně i u kolaborantů vykládáno jako historický omyl nebo podvod, z něhož nevzešlo nic dobrého. Dejme ještě jednou slovo Frankovi:

„U kolébky nového státu stály lež, zrada a velikášství. Filosof, toužící po slávě, obelhal za světové války tehdejší státníky v cizině a ctižádostivý politický dobrodruh obratnými smlouvami s vládami Spojenců dal dohromady „stát“. Jeho kmotry byli politikové Dohody, naplnění nenávistí a malichernou mstivostí, kteří neměli ani dějepisných, ani zeměpisných znalostí a zřízením nového státu chtěli zvětšit určitou politickou koncepci vítězů a poražených. Tento stát vznikl jako odměna za věrné služby válečné zrady. Nebyl vybojován na bojištích, jak by tak rády dokázaly české dějinné padělky nejhoršího druhu, a jeho základnou nebyla tvůrčí a nosná státní myšlenka, na které by byl mohl býti vybudován. Nebyl ani socialistický, ani demokratický, ani jednotný, ani nezávislý, nebyl to národní stát, jak se prolhaně praví v preambuli jeho ústavní listiny, nýbrž stát mnoha národů; bylo to špatné a nebezpečné

222 Frank, *Čechy a Morava v Říši*, s. 6 an.

223 Důkladně viz Čelovský, B.: *Strážce nové Evropy. Prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Šenov u Ostravy 2002.

opakování zničené monarchie. Tento stát se stal ohniskem evropského požáru. Jediným jeho smyslem a účelem bylo, aby v srdci německého národa, a vnikaje daleko do oslabené Říše, byl pevností, baštou a „mateřskou letadlovou lodí“ proti Říši a proti všemu německému.“²²⁴

S obdobnými závěry se můžeme setkat v propagačních spisech mnoha kolaborantů. Např. K. Lažnovský v brožuře *Říše a my* na adresu první republiky napsal: „Byli jsme naprostými vasaly mezinárodní plutokracie a Židovstva. Ve skutečnosti Anglie s Francií vykonávaly nad námi protektorát, a to nebezpečný protektorát. Nebezpečný proto, že jsme si tohoto stavu věcí nebyli vědomi. Považovali jsme jej za svobodu a samostatnost...“²²⁵ Ani E. Moravec, E. Vajtauer a další nezůstali v odsudcích prvorepublikového systému pozadu. Mnohdy byli i daleko tvrdší.

Z nelichotivého stavu, do něhož se český národ dostal vinou zrady Západu, pak kolaboranti získaní německým vábením nabídli jedno společné východisko: zapojení se do nacistické Nové Evropy. Nabádali přitom ke spěchu, aby český národ nezůstal pozadu. Spolupracovat s Němci se podle nich mělo s nadšením, opravdově, nerozhodnutí nebo váhající měli jít z cesty. Dobu označovali kolaboranti za vážnou a říše podle nich reprezentovala sílu a pokrok. Český národ si tedy měl v souladu s logikou realismu vybrat správnou cestu, která měla být jedinou možnou. Touto volbou měl český národ potvrdit svoji životaschopnost.²²⁶

Sázka kolaborantů na Němce, až už opravdová, nebo zjištná, však byla zatížena chybou ve výpočtu. Nacisté s českým národem nikdy vážně nepočítali. Plánovali germanizaci českomoravského prostoru a lidí a také protektorát pro ně nebyl řešením definitivním, ale jen provizorním.²²⁷ To si kolaboranti neuvědomovali nebo nechtěli uvědomit, a proto dále pokračovali v proněmeckém aktivismu.

Svoji činností kolaboranti českou státní ideu natolik zdeformovali a zdiskreditovali, že po válce se k ní nikdo ani nemohl vrátit. Státnost česká byla chápána jako státnost protektorátní. Pokud se měl obnovit samostatný stát, tak jedině na bázi česko-slovenské, jak to prosazoval zahraniční i domácí odboj. Tato obnova pak proběhla a byla spojena s prolnutím prvků restitučních a revolučních, které nakonec převážily.

224 Frank, Čechy a Morava v Říši, s. 19 an.

225 Lažnovský, *Říše a my*, s. 21.

226 Kromě výše citovaných brožur viz např. Havel, O.: *Zkouška české životaschopnosti*. Praha 1941. Zlom, J.: *Bud' - anebo!* Praha 1943.

227 *Chtěli nás vyhubit*. Praha 1961.